

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

СОЛОГУБ ЛАРИСА ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 811.111'06'27'42:502(075.8)

**КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ АДРЕСАТА
У НАУКОВО-ДИДАКТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі сучасних англомовних підручників з екології)**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: доктор філологічних наук, доцент
Яхонтова Тетяна Вадимівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри іноземних мов
для природничих факультетів

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Морозова Олена Іванівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри англійської філології

кандидат філологічних наук, доцент
Федорів Ярослава Романівна,
Національний університет
“Києво-Могилянська академія”,
доцент кафедри англійської мови

Захист відбудеться 26 січня 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5

Автореферат розісланий “22” грудня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

Татаровська О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертацію присвячено виявленню та мовностилістичному опису комунікативних стратегій і тактик фахової соціалізації адресата в сучасному англomовному науково-дидактичному дискурсі в галузі екології.

Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересу до комунікативної функції мови. Саме тому у центрі уваги лінгвістів опинилася категорія дискурсу і сформувалась нова галузь – дискурсознавство, яка скерувала вектор досліджень у площину комплексного аналізу мовної комунікації. Теоретичним аспектам дискурсу як лінгвістичного феномена присвячено значну кількість праць (Ф. С. Бацевич, Дж. Бломерт, Т. ван Дейк, М. Йоргенсен, В. І. Карасік, М. Л. Макаров, О. І. Морозова, М. М. Полюжин, А. Н. Приходько, Дж. Ренкема, Р. Сколлон, Н. Ферклоу, В. Є. Чернявська, І. С. Шевченко). Спостерігається і помітне збільшення досліджень, присвячених типам дискурсу, виокремлюваних за різними критеріями – науковому (О. І. Багрій, О. М. Гніздечко, О. М. Ільченко, О. І. Шаля), художньому (О. А. Бабелюк, І. А. Бехта, Н. Д. Борисенко), комп'ютерному (І. П. Біскуб, О. Ю. Винник, І. Б. Карпа, Л. Ф. Компанцева), парламентському (Н. І. Андрейчук, Г. Л. Рябоконь, Е. О. Куш), політичному (Г. Л. Жуковець, Дж. Лауербах, В. А. Ущина, Є. І. Шейгал), публічному (Я. Р. Федорів), публіцистичному (Л. Ф. Ваховська, О. В. Дмитрук), медійному (О. О. Кучерова, Д. Мачін, Д. Матесон, А. О'Кіф, С. І. Потапенко), медичному (Р. Водак, С. В. Вострова, О. В. Кудоярова), рекламному (Дж. Кук, А. І. Раду, О. Є. Ткачук-Мірошніченко, І. Б. Шукало), аргументативному (А. Д. Белова, П. Т. Віртанен, К. В. Піщикова), ідеологічному (С. В. Тхоровська), авторитарному (П. Г. Крючкова), конфліктному (О. В. Дерпак, О. В. Фадєєва) та ін.

Останнім часом увагу лінгвістів привертає педагогічний дискурс у розмаїтті його контекстуальних реалізацій (А. Р. Габідулліна, М. Ю. Кушнір, М. Ю. Олешков, О. В. Смаль, Т. А. Філоненко). Серед його видів, зумовлених співвіднесеністю з певними освітніми середовищами, найменш дослідженим залишається *науково-дидактичний дискурс*. Цей пограничний дискурс локалізується в університетах на перетині наукової та науково-педагогічної сфер та існує у контексті передавання знань від викладачів і науковців до студентів. Науково-дидактичний дискурс відбиває епістемічні норми, світоглядні засади, ментальні моделі, понятійні апарати, термінологію, методологію та ціннісну орієнтацію різних науково-професійних галузей. Тому будь-яке дослідження науково-дидактичної комунікації враховує специфіку та провідні особливості галузевого дискурсу, який науково-дидактичний дискурс адаптує до свого провідного комунікативного завдання – фахової соціалізації адресата.

У зв'язку із посиленням уваги до взаємовідносин людини і довкілля у сучасному світі та піднесенням значення екології як науки та ідеології, почали з'являтися дослідження, присвячені мовним аспектам екологічної комунікації: її дискурсу та жанрам (О. В. Бабире, Н. О. Красільнікова, З. І. Ломініна, І. О. Розмаріца), метафоричним моделям – концептам природних катастроф (О. В. Іванова), термінології (В. А. Бабюк, Є. Г. Балюта, О. М. Іващишин, С. В. Овсейчик). Разом з тим науково-дидактичний дискурс у галузі екології ще

не привернув належної уваги науковців, що й спричиняє необхідність його вивчення, передусім в аспекті стратегій і тактик реалізації його провідного комунікативного завдання.

Таким чином, **актуальність** дослідження зумовлено:

- загальною спрямованістю сучасного мовознавства на аналіз різних типів дискурсу;
- необхідністю поглибити наявні знання про характеристики науково-дидактичного дискурсу;
- потребою у з'ясуванні комунікативно-прагматичних та мовностилістичних особливостей англомовного науково-дидактичного дискурсу у галузі екології – важливої науково-професійної і суспільної сфери.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної тематики Міністерства освіти і науки України “Сучасні напрями формування структурно-семантичних і когнітивно-дискурсних парадигм германських, романських і класичних мов” (номер державної реєстрації 0111U008010), яку розробляє факультет іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка. Тема дисертації затверджена Вченою Радою Львівського національного університету імені Івана Франка 25 березня 2009 року (протокол № 11/4) та уточнена 29 квітня 2015 року (протокол № 40/4).

Мета дисертаційної роботи – виявити, описати та концептуалізувати комплекс стратегій і тактик, що реалізують комунікативну спрямованість сучасного англомовного науково-дидактичного дискурсу у галузі екології.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- здійснити аналітико-критичний огляд досліджень різних видів педагогічного дискурсу;
- узагальнити конститутивні параметри англомовного науково-дидактичного дискурсу;
- визначити його жанрову стратифікацію з урахуванням каналів комунікації;
- з'ясувати головні особливості англомовного науково-дидактичного дискурсу у галузі екології;
- виявити головні характеристики провідного жанру англомовного науково-дидактичного дискурсу у галузі екології – підручника для студентів університетів – та узагальнити їх у вигляді жанрограми;
- сформулювати корпус текстів для аналізу;
- виявити основні та допоміжні комунікативні стратегії і тактики фахової соціалізації адресата в англомовному науково-дидактичному дискурсі у галузі екології;
- описати та проаналізувати різнорівневі засоби їх мовностилістичної реалізації;
- концептуалізувати роль та взаємодію стратегій і тактик фахової соціалізації адресата в англомовному науково-дидактичному дискурсі у галузі екології.

Об'єкт дослідження – сучасний науково-дидактичний дискурс у сфері екології. **Предмет дослідження** – сукупність комунікативно-прагматичних та мовних особливостей стратегій і тактик фахової соціалізації адресата.

Робота виконана на **матеріалі** текстів сучасних англо-американських та британських підручників з екології для університетів загальним обсягом 8976 сторінок. Вибір фактичних джерел зумовлений тим, що їхній мовний матеріал є письмово зафіксованим видом дискурсу, що забезпечує необхідну якісну і кількісну емпіричну базу дослідження. Картотека прикладів нараховує біля 10000 одиниць, виявлених шляхом суцільної вибірки.

Теоретико-методологічне підґрунтя дисертації становлять:

– головні положення сучасної теорії дискурсу та дискурсознавчих підходів до вивчення комунікації у різних суспільних та професійних сферах (Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, Т. ван Дейк, Г. Кук, О. М. Ільченко, О. С. Іссерс, В. І. Карасік, К. Я. Кусько, М. М. Полюжин, А. М. Приходько, М. Стабс, Ю. С. Степанов, М. Фуко, В. Є. Чернявська, К. Хайленд, І. С. Шевченко);

– провідні теоретико-методологічні принципи сучасного жанрознавства (Ф. С. Бацевич, В. Бхатія, В. В. Дементьєв, Дж. М. Свейлз, К. Ф. Седов, Т. В. Яхонтова).

Мета і завдання визначили основні **методи** дослідження: *описово-аналітичний* (для аналізу отриманих даних з подальшим описом і узагальненням результатів і висновків); *гіпотетико-дедуктивний* (для попереднього з'ясування сутності науково-дидактичного дискурсу та його провідних особливостей); *прагматичний аналіз* (для розкриття диференційних ознак об'єкту дослідження з урахуванням взаємодії у парі *адресант-адресат*); *дискурс-аналіз* (для визначення характеристик та ролі комунікантів і обставин спілкування у досліджуваному дискурсі); *елементи жанрового аналізу* (для вивчення жанрової стратифікації англomовного науково-дидактичного дискурсу та узагальнення характеристик підручника); *інтеннт-аналіз* (для виявлення імпліцитних намірів адресантів в описі екологічних явищ, дій людини та їх наслідків для оточуючого світу); *функціонально-стилістичний аналіз* (для виявлення особливостей мовної реалізації комунікативних стратегій і тактик); *метод кількісних обрахунків* (для отримання об'єктивних даних про важливі риси науково-дидактичного дискурсу у сфері екології); *метод класифікації* (для розподілу множини досліджуваних об'єктів на підмножини відповідно до ознак їх схожості або відмінності); *метод порівняння* (для виявлення спільних і відмінних ознак між досліджуваними об'єктами та явищами); *індуктивно-дедуктивний метод* (для осмислення й узагальнення дослідженого теоретичного і практичного матеріалу).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації *уперше*:

– узагальнено конститутивні параметри науково-дидактичного дискурсу як інституційного;

– визначено жанрову стратифікацію та з'ясовано головні особливості реалізації англomовного науково-дидактичного дискурсу у галузі екології;

- узагальнено домінантні жанрові характеристики англomовного підручника з екології у вигляді жанрограми;
- виявлено та концептуалізовано основні та допоміжні стратегії і тактики фахової соціалізації адресата в сучасному англomовному науково-дидактичному дискурсі у галузі екології;
- здійснено комплексний лінгвістичний аналіз зазначених стратегій і тактик;
- обґрунтовано нерозривний зв'язок між стратегіями інтелектуальної орієнтації та емоційного налаштування адресата як наслідок взаємодії комунікативної спрямованості науково-дидактичного дискурсу та ідеологічного компонента екологічного дискурсу.

Наукова новизна отриманих результатів представлена в таких **положеннях, що виносяться на захист:**

1. Сучасний англomовний науково-дидактичний дискурс – це інституційний вид педагогічно-орієнтованого дискурсу, який реалізується в контексті вищої освіти і є комунікативно-спрямованим на передачу адресантами фахового та наукового знання з певної галузі адресатам з метою їх фахової соціалізації та галузевої акультурації. Суб'єкти мовленнєвої взаємодії у науково-дидактичному дискурсі перебувають у статусно-рольових відносинах із домінантою адресанта над адресатом. У межах науково-дидактичного дискурсу формуються письмові, усні та електронні жанри.

2. Екологічний дискурс – це гібридний феномен, в якому взаємодіють елементи наукового, політичного та рекламного дискурсів. Їх залучення та інтеракцію зумовлює морально-етична спрямованість екологічного дискурсу, його зверненість до широких верств сучасного суспільства та експліцитний ідеологічний пафос. Особливості дискурсу сучасної екології впливають на науково-дидактичний дискурс у цій галузі, інтенсифікують його ідеологічну та емоційну зарядженість, націлюють на формування у майбутнього фахівця екологічного світогляду і готовності до активної боротьби за екологічні цінності.

3. Провідним письмовим жанром науково-дидактичного дискурсу в галузі екології є підручник, який вирізняється чіткістю структурно-сміслової організації та композиції, сформованих під впливом комунікативних цілей дискурсу. У підручнику з екології поєднуються основний, пояснювальний та додатковий тексти і позатекстові компоненти, сукупність яких утворює явище гіпертексту.

4. Комунікативна інтенція адресанта в сучасному англomовному науково-дидактичному дискурсі в галузі екології передбачає одночасне формування компетентного професіонала та екологічно свідомої особистості, ідейного борця за стан довкілля. Тому комунікативна парадигма цього дискурсу визначена двома стратегіями фахової соціалізації адресата – його інтелектуальної орієнтації та емоційного налаштування, які реалізуються крізь низку основних та допоміжних тактик на основі значного арсеналу різнорівневих вербальних і невербальних засобів.

5. Сукупність визначених стратегій науково-дидактичного дискурсу в галузі екології та основних і допоміжних тактик їх реалізації утворює єдину стратегічну програму фахової соціалізації адресата, що ґрунтується на взаємодії

комунікативної спрямованості науково-дидактичного дискурсу та ідеологічного компонента екологічного дискурсу.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у тому, що її результати та висновки роблять певний внесок у дискурсознавство (узагальнено та уточнено конститутивні параметри науково-дидактичного дискурсу), прагмалінгвістику (поглиблено наявні наукові знання про вплив комунікативно-прагматичних чинників на тактико-стратегічну організацію дискурсу), лінгвістичну генологію (розширено уявлення про структуру й загальну організацію жанру підручника).

Практична цінність дисертаційних результатів полягає у можливості їх використання у курсах із загального мовознавства, дискурсознавства, лінгвістичної генології, стилістики, спецкурсах та у викладанні англійської мови. Застосована методика дослідження може бути використана при написанні курсових, дипломних, магістерських і дисертаційних робіт. Результати проведеного аналізу можуть бути корисними українським методистам і авторам навчальних матеріалів для розробки дидактичних і методичних вимог щодо змісту і структури підручників відповідно до міжнародних стандартів, що запроваджуються в Україні у рамках Болонського процесу.

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження є наслідком самостійної праці дисертанта. Статей за тематикою дисертації, опублікованих у співавторстві, немає.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і практичні результати дослідження доповідались на підсумкових наукових конференціях професорсько-викладацького складу Львівського національного університету імені Івана Франка (2000, 2004, 2011, 2013) і на десяти конференціях, у тому числі семи міжнародних: ІХ міжнародній конференції *TESOL* (Горлівка, 2004), “Актуальні проблеми перекладознавства та іноземної філології” (Луцьк, 2004), “Коммуникативные технологии в системе современных экономических отношений” (Мінськ, 2006), “Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі” (Львів, 2007), II Міжнародній науково-методичній конференції “Навчання англомовної академічної комунікації в Україні та у світі: проблеми і перспективи” (Львів, 2011), VI Міжнародній конференції “Актуальні проблеми германської філології” (Чернівці, 2012), V Міжнародній конференції “English as the lingua franca of the modern world: new challenges for academia” (Брно, 2012) та трьох всеукраїнських конференціях: VIII Національній конференції *TESOL* (Вінниця, 2003), “Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес” (Чернівці, 2004), “Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця” (Київ, 2006).

Дисертацію обговорено на розширеному засіданні кафедри іноземних мов для природничих факультетів за участю фахівця кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 22 вересня 2015 р.).

Публікації. Зміст дисертації відображено у 11 статтях – 5 статтях у фахових виданнях України, 3 статтях у міжнародних періодичних виданнях, 3 статтях у нефахових виданнях України та 5 тезах наукових доповідей.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу. Основний текст дисертації становить 177 сторінок, загальний обсяг – 214 сторінок. Дисертація містить 6 таблиць та 1 рисунок. Список використаних джерел складається з 318 позицій. Список джерел ілюстративного матеріалу містить 17 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено його об'єкт та предмет, використані методи аналізу, подано перелік положень, що виносяться на захист, висвітлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію роботи, окреслено її структуру й обсяг.

У **першому розділі** *“Теоретичні засади дослідження науково-дидактичного дискурсу у галузі екології”* розглянуто категорію дискурсу у сучасній лінгвістиці; здійснено аналітико-критичний огляд досліджень педагогічного дискурсу; виявлено й описано конститутивні параметри науково-дидактичного дискурсу, визначено його жанрову стратифікацію; виявлено особливості сучасного англомовного екологічного дискурсу та науково-дидактичного дискурсу у галузі екології; розглянуто основні ознаки сучасного англомовного підручника з екології як жанру науково-дидактичної комунікації.

В сучасних лінгвістичних теоріях дискурс розглядається у рамках комунікативно-когнітивної парадигми, де до уваги береться мисленнєво-комунікативна діяльність, і соціолінгвістичної, у якій наголошується на його соціальній природі та контекстуальних чинниках (Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, В. І. Карасік, Ю. М. Караулов, В. В. Красних, О. С. Кубрякова, К. Я. Кусько, М. Л. Макаров, О. І. Морозова, М. М. Полужин, К. С. Серажим, В. Є. Чернявська, І. С. Шевченко). Спільним для сучасних теорій дискурсу є поєднання власне лінгвістичних та позамовних факторів комунікативного процесу, тобто усвідомлення й урахування того, як людина користується мовою, створює висловлювання і пов'язує їх між собою. Відповідно, у дисертації дискурс трактується як провідний феномен мовлення, інтерактивний за своєю сутністю, як нерозривна єдність комунікативних та когнітивних процесів, обумовлених екстралінгвальними чинниками, що об'єктивуються у зв'язних текстах.

За соціально-тематичною ознакою виокремлюють різні типи дискурсів, педагогічний зокрема. Педагогічний дискурс – це комунікативно-когнітивний феномен, комплекс цілей якого реалізується у професійній, суспільній та особистісній сферах. Трактований як “парасольний термін” у розмаїтті його контекстуальних реалізацій, цей тип дискурсу поступово стає об'єктом різноманітних студій, в яких розглядають його соціокультурні та лінгвістичні

характеристики (А. Р. Габідулліна, Т. В. Грохольська, О. О. Кліманова, М. Ю. Олешков, О. В. Смаль, О. В. Шпигарь).

Одним із різновидів педагогічного дискурсу є науково-дидактичний дискурс (НДД). Цей *інституційний дискурс комунікативно спрямований на передачу адресантами (викладачами, науковцями) фахового та наукового знання з тієї чи іншої галузі адресатам (студентам вищих навчальних закладів) з метою їх фахової соціалізації та галузевої акультурації*. Хронотоп НДД, його локально-темпоральну парадигму, утворюють аудиторії, лабораторії, кабінети університетів та різні види занять. Комунікативні стратегії НДД інтегрують та трансформують, у відповідності з його цільовою орієнтацією, стратегії наукового і дидактичного дискурсів.

На НДД у галузі екології впливають особливості сучасного екологічного дискурсу – морально-етична спрямованість, зверненість до широких верств сучасного суспільства і експліцитний ідеологічний пафос – які інтенсифікують його ідеологічну та емоційну зарядженість, висувають такий *аспект спрямованості на фахову соціалізацію адресата, як націленість на формування екологічного світогляду і готовність до боротьби за екоцінності*.

Сучасний НДД має три модуси: усний, письмовий та електронний. Його вербальними репрезентантами є тексти регулятивного характеру, що представляють спектр відповідних жанрів: усні (лекція, практичне заняття, лабораторне заняття, індивідуальне заняття викладача із студентом/студентами, семінар, колоквіум, воркшоп, практикум, презентація), письмові (підручник, навчальний посібник, навчальний довідник, конспект лекцій, роздавальний матеріал, навчальна програма) та електронний (навчальна література в режимі *online*, навчальний сайт, дистанційний курс, віртуальне навчальне середовище).

Підручник для студентів університетів – домінуючий жанр англомовного НДД в екологічній галузі. Він володіє чітко визначеною смисловою організацією, яка охоплює основний текст (теоретико-пізнавальні та інструментально-практичні тексти), пояснювальний (предметний вступ, окремі пояснення, глосарій ключових термінів, умовні позначення й скорочення) та додатковий (уривки з законів та документів із різних питань охорони навколишнього середовища) тексти, а також позатекстові компоненти – передмову, зміст, бібліографію, іменний та предметний покажчики, рубрики, шрифти та видільні засоби, сигнали-символи, колонтитули. Найхарактернішими структурними компонентами англомовного підручника з екології є титульна сторінка, зміст, інформація про автора/ів підручника, передмова, основний текст, поділений на розділи та підрозділи, допоміжний матеріал. Розділ підручника з екології як його основний інтегративний компонент має смислову структуру, представлену такими елементами: постановка загальної проблеми, перелік питань, які розглядатимуться, основний матеріал, перелік основних термінів, резюме висвітленої інформації, узагальнення і повторення, питання дослідницького характеру, рекомендована література, система тестів з метою перевірки вивченого матеріалу. Усі семантичні складові підручника виконують певні прагматичні завдання для досягнення єдиної комунікативної мети. Сукупність основного тексту та допоміжного вербального матеріалу у підручнику утворює явище гіпертексту (І. М. Колегаєва).

У реферованій дисертації провідні ознаки підручника з екології узагальнені у вигляді його “жанрового портрету”, або жанрограми (термін Т. В. Яхонтової), на основі низки дескрипторів.

У другому розділі “*Методологічні засади дослідження науково-дидактичного дискурсу у галузі екології*” проаналізовано головні конститутивні параметри інституційного дискурсу та обґрунтовано методика його дослідження; визначено поняття *стратегій і тактик* у лінгвістичній парадигмі; окреслено основні комунікативні стратегії науково-дидактичного дискурсу у галузі екології; описано основні етапи проведеного дослідження.

В сучасних лінгвістичних теоріях інституційний дискурс усвідомлюється як феномен, що створюється та реалізується в інституційно заданих рамках певних сфер соціального спілкування (соціальних інститутах). Важливими акцентами у трактуванні цього типу дискурсу є пріоритетність його статусно-рольових характеристик, асиметричність мовленнєвої взаємодії та відносно жорстка організація. Вивчення інституційного дискурсу загалом та окремих його типів відбувається з використанням різних підходів (прагматичного, психолінгвістичного, лінгвостилістичного, лінгвокультурного, структурно-лінгвістичного, когнітивно-семантичного та лінгвосеміотичного), спільним для яких є розгляд поведінки людини як мовленнєвої діяльності (Н. І. Андрейчук, Р. Водак, В. І. Карасік, Р. Є. Пилипенко, К. Хайленд, Т. А. Ширяєва).

Поняття *стратегій та тактик*, які у лінгвістику перейшли з військової сфери, набуло широкого використання у лінгвістичній науці ХХІ століття. Комунікативна стратегія – це оптимальна реалізація інтенцій мовця, необхідних для досягнення конкретної комунікативної мети (Ф. С. Бацевич, Т. ван Дейк, В. Є. Чернявська). Комунікативна тактика – це набір мовленнєвих прийомів для досягнення визначеної комунікативної мети (А. П. Загнітко, О. С. Іссерс). Спільним у їх численних типологіях (Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, Т. ван Дейк, О. І. Іссерс, В. Кінч, К. Ф. Сєдов, О. О. Селіванова, Т. В. Радзієвська) є врахування взаємодії адресанта й адресата, коли першому належить головна роль у процесі комунікації, зокрема організації комунікативного процесу та виборі мовних засобів для впливу на останнього.

Дослідження науково-дидактичного дискурсу в галузі екології здійснено шляхом виявлення та різнобічного аналізу тактико-стратегічного комплексу, за допомогою якого імплементується головне комунікативне призначення зазначеного типу дискурсу – фахова соціалізація адресата. Обрана методологічна перспектива інтегрує прагматичний та лінгвостилістичний підходи, які доречно застосовувати для розгляду тих сфер комунікації, де адресант свідомо та цілеспрямовано планує свої комунікативні дії. Виявлення та опис комунікативних стратегій і тактик у досліджуваному дискурсі дозволяє зрозуміти особливості мовленнєвого впливу адресанта на адресата, простежити зв'язок між інтенціональною складовою комунікації та вибором вербальних і невербальних засобів для її успішної реалізації.

З огляду на завдання фахової соціалізації адресата в екологічній галузі, яка передбачає одночасне формування компетентного фахівця та розвиток екологічно свідомої особистості, комунікативну парадигму англомовного НДД в галузі

екології утворюють дві глобальні комунікативні стратегії: *стратегія інтелектуальної орієнтації* та *стратегія емоційного налаштування адресата*, які представлені набором основних та допоміжних тактик.

**Співвідношення прагматичних цілей адресанта
та комунікативних стратегій і тактик у НДД в галузі екології**

Прагматична ціль адресанта	Комунікативна стратегія	Комунікативна тактика
Передати науково-навчальну інформацію, необхідну для подальшої професійної діяльності адресата	Стратегія інтелектуальної орієнтації адресата	<i>Основні тактики:</i> • інтродукції, дефініції та інтерпретації екологічних понять; • раціональної аргументації; • апелювання до авторитету. <i>Допоміжні тактики</i> • ефективної смислової організації тексту; • графічно-видільної візуалізації
Емоційно вплинути на адресата, спонукати його до конкретних дій у захисті навколишнього середовища	Стратегія емоційного налаштування адресата	<i>Основні тактики:</i> • створення психологічної напруги; • позитивного налаштування адресата; • вияву солідарності адресанта й адресата; • заклику до конкретних дій. <i>Допоміжна тактика:</i> • пікторальної візуалізації.

Проведене комплексне дослідження комунікативних стратегій і тактик англomовного НДД в галузі екології охоплює п'ять етапів (підготовчий, окреслення теоретичних засад, визначення комунікативних стратегій і тактик фахової соціалізації адресата, вивчення мовностилістичної імплементації стратегій і тактик, завершальний), на кожному з яких застосовувались відповідні методи.

У третьому розділі “*Стратегія і тактики інтелектуальної орієнтації адресата у науково-дидактичному дискурсі в галузі екології*” визначено основні та допоміжні тактики, які необхідні для реалізації цієї стратегії, та описано вербальні і візуальні засоби їхньої реалізації в англomовних підручниках з екології.

Стратегія інтелектуальної орієнтації спрямована на збагачення адресата раціональним фаховим знанням та підвищення його інтелектуального рівня. Завдання адресанта полягає у передачі знання таким чином, щоб адресат міг адекватно його інтерпретувати та успішно засвоїти. Однією з основних тактик, що реалізують стратегію інтелектуальної орієнтації адресата, є **тактика інтродукції, дефініції та інтерпретації екологічних понять**, яка передбачає подання, уведення й експлікацію регулярних моделей номінації термінологічних понять сфери екології. Оскільки екологія – це міжгалузєва наука, то її термінологія також є міжгалузєвою і відображає взаємозв'язок різних явищ: біологічних, фізичних, географічних, геологічних та медичних. Поліфункціональне використання (інформативно-прогнозуюче – в назві підручників, заголовках структурних частин, предметному покажчику; номінативно-денотативне – у текстових блоках; узагальнюючо-контролююче – у блоці “основні поняття розділу”) простих та похідних екологічних термінів у підручниках дозволяє адресатові оволодіти понятійним апаратом екологічної науки для подальшої професійної комунікації.

Використання **тактики раціональної аргументації** допомагає адресанту обґрунтувати достовірність представлених екологічних знань шляхом наведення раціональних аргументів. Головними засобами реалізації цієї тактики виступають: складнопідрядні речення із зв'язком *причина-наслідок* (*Rebalancing our use of fossil fuels so that we burn more natural gas would also be helpful because natural gas releases 28% less carbon per unit of energy than does oil and 50% less than coal* [Botkin 2011, p. 456]); риторичний прийом антитези (*An important distinction between animal consumers is whether they are specialized or generalized in their diet. Generalists (polyphagous species) take a wide variety of prey species though they very often have clear preferences and a rank order of what they will choose when there are alternatives available. Specialists, on the other hand, may specialize on particular parts of their prey but range over a number of species* [Townsend 2008, p. 96]; риторичний прийом аналогії (*Since these greenhouse gases are long-lasting, even if everyone stopped using their cars today, greenhouse effects would continue for another 150 years. Think of it like a speeding train, even when the engineer hits the brakes hard, the total speed combined with the train's mass causes it to take a long time to stop* [Williams 2005, p. 75]). У підручниках трапляються випадки вживання ентимем – скорочених силогізмів, в яких опущено певну інформацію, відому для продуцента та реципієнта, для стислості викладу навчального матеріалу (*Like any ecological and environmental system, a city has an “energy budget”* [Botkin 2011, p. 508]).

Дієвість **тактики апелювання до авторитету** полягає у підсиленні в очах реципієнта керуючої позиції адресанта, його постійному зверненні до думок поважних осіб або джерел для верифікації своєї позиції. Ця тактика реалізується за допомогою використання цитат (*In the preamble to the Earth Charter, the Earth delegates made the following poignant statement: “In an increasingly interdependent world, it is imperative that we, citizens of the Earth, declare our responsibility to one another, the grater community of life, and future generations”* [Cunningham 2005, p. 563]), посилань на автора та його праці (*In quantitative terms, micro-organisms are present virtually everywhere in the natural and man-made environment* (*Schwarzenbach et al. 1993*) [Boersema 2009, p. 152]), згадування політичних, громадських та релігійних

діячів (*Pope John Paul II and Orthodox Patriarch Bartolomew called on countries bordering the Black Sea to stop pollution, saying “to commit a crime against nature is a sin”* [Cunningham 2005, p. 38]), організацій, які займаються проблемами охорони навколишнього середовища (*The IUCN’s Red List of Threatened Species reports that about 20% of all known species of mammals are at risk of extinction* [Botkin 2011, p. 271]), переліку додаткової літератури для поглиблення знань адресата щодо поставленої проблеми, висловлення подяки (*University of Georgia colleagues Dac Crossley, Alan Covich, John Drake, and Ted Gragston read over several chapters, and the book has benefited greatly from their insights* [Coleman 2010, p. xi]). Зазначені засоби сприяють розширенню професійної картини світу реципієнта шляхом експліцитного впливу на його інтелектуальну сферу.

Допоміжна тактика **ефективної смислової організації тексту** сприяє викладу поданого матеріалу, розкриттю ознак певних предметів та явищ, доведенню визначених положень екологічної науки для того, щоб адресат адекватно сприйняв подану інформацію та міг успішно її засвоїти і використовувати у своїй майбутній професійній діяльності. Тактика реалізується за допомогою структурування тексту заголовками, які виявляють тенденцію до деталізованості науково-дидактичної інформації (*Factors That Regulate Population Growth* [Boersema 2009]) і оформлення його змісту у вигляді пасажів – описового, нарративного, пояснювального та інструктивного, дискурсивні особливості яких дозволяють привернути увагу адресата до важливості певної інформації, необхідної для набуття професійного досвіду. **Тактика графічно-видільної візуалізації**, яка репрезентується за допомогою візуально-графічних (схем, таблиць, графіків, діаграм, формул) та видільних (шрифту, кольору) засобів, дозволяє представити у сконцентрованому вигляді максимум важливої інформації у підручниках, зосередити увагу студентів на визначеному теоретичному матеріалі та забезпечити його адекватне розуміння. Підписи до засобів унаочнення у текстах підручників, які містять мовні маркери стереотипного, клішованого характеру, вирізняються інтерпретативністю та докладністю (*Figure 12.3 Nuclear fuel cycle, from mining to disposal. The left side of the figure shows how mined uranium becomes fuel for nuclear power plants. The right side shows radioactive wastes that must be handled and disposed of during the cycle. Broken lines indicate steps that are not currently occurring* [Raven 2010, p. 257]).

У четвертому розділі **“Стратегія і тактики емоційного налаштування адресата у науково-дидактичному дискурсі в галузі екології”** визначено основні та допоміжна тактики стратегії емоційного налаштування та проаналізовано їх вербальну і візуальну маніфестацію у текстах підручників з екології.

Стратегія емоційного налаштування у НДД з екології орієнтована на здійснення впливу на психоемоційну сферу адресата з метою його ідеологічної підготовки та формування емоційної готовності до активних професійних дій. Тактика **створення психологічної напруги**, що реалізує цю стратегію, спрямована на викликання у адресата занепокоєння і невдоволеності щодо стану довкілля і дій людини стосовно нього. Вона об’єктивується крізь емоційно навантажені елементи і конструкції: слова з негативною семантикою і пейоративними конотаціями (*Hunting and poaching are often posited as the main cause for the decline and disappearance of wild animal species* [Boersema 2009, p. 450]); інтенсифікатори оцінного значення

(Sometimes habitat loss is so severe or happens so quickly that it results in a species being eliminated from the planet [Williams 2005, p. 26]); спеціальні акроніми (Biodiversity researchers summarize the most important causes of premature extinction using the acronym HIPPCO: Habitat destruction, degradation, and fragmentation; Invasive (nonnative) species; Population and resource use growth (too many people consuming too many resources); Pollution; Climate change; and Overexploitation [Miller 2010, p. 159]); кількісні дані (Since life began, about 99% of the earth's species have disappeared and, on several occasions, huge numbers died out fairly quickly [Williams 2005, p. 26]). Ця тактика реалізується також і за допомогою різних стилістично-синтаксичних конструкцій: проблемних заголовків-запитань (What Does the Future Hold? [Enger 2008, p. 164]), прийому контрасту (Where upper class whites can "vote with their feet" and move out of polluted and dangerous neighborhoods, blacks and other minorities are restricted by color barriers and prejudice (overt or covert) to the less desirable locations [Cunningham 2005, p. 39]), емпатичного повтору (No one knows if Earth can sustainably support the 9.1 billion people that is the United Nations' medium projection for 2050. It is not even clear that Earth can sustainably support the 6.7 billion people we currently have [Raven 2010, p. 193]), підрядних умовних речень (Houses fall into ruin, automobiles rust, and appliances wear out unless work is done to maintain them [Enger 2008, p. 74]).

Тактика позитивного налаштування передбачає вплив на психоемоційну сферу адресата з метою формування у нього позитивних емоцій стосовно довкілля та пов'язаної з ним майбутньої професійної діяльності. Репрезентантами цієї тактики передусім виступають лексичні засоби з семантикою позитивної оцінки (*The wolves are a keystone species – a species that, even if not overly abundant, plays an important role in maintaining an ecological community. By hunting elk and scaring them away from the streams, wolves improve the stream banks, the water quality, and the broader ecologic community* [Botkin 2011, p. 176]). На граматичному рівні адресанти використовують певні часові форми, зокрема *Future Simple*, для акцентування доброзичливого ставлення людини до природи у майбутньому (*Nanotechnology will produce very thin sheets of light aerogel superinsulation. And highly efficient LED lighting will replace incandescent and compact fluorescent bulbs* [Miller 2010, p. 322]). Серед стилістичних засобів маніфестації тактики помітні метафори (*The 'undertaker' caste of honeybees removes dead bodies from the hive. Among the 'ecological engineers' of the natural world are beavers that construct dams, prairie dogs that build underground towns and freshwater crayfish that clear sediment from the riverbed* [Townsend 2008, p. 424]), словосполучення із метафоричним компонентом *зелений*, що має символічне значення (*Several fall under the general term green chemistry, or chemistry designed with minimizing environmental impacts in mind* [Raven 2010, p. 513]) та інверсія (*Yet even with all the sophisticated instrumentation that scientists and oceanographers possess today, the ocean still keeps many of its secrets* [Williams 2005, p. 126]), а на текстовому рівні – епіграф, ідеологічний пафос якого здійснює значний вплив на адресата, скеровує його сприйняття у емоційне русло, необхідне для адекватної фахової акультурації (*All the flowers of all the tomorrows are in the seeds of today (Chinese proverb)* [Molles 2008, p. 183]).

Тактика вияву солідарності адресанта й адресата полягає у намірі адресанта створити психоемоційне усвідомлення спільності поглядів автора і читача як представників однієї соціальної спільноти. Вона передусім реалізується за допомогою використання інклюзивного особового займенника *we*, який об'єднує у своїй семантиці адресанта, адресата повідомлення і членів екологічної спільноти загалом (*We depend on nature directly for many material resources, such as wood, water, and oxygen* [Botkin 2011, p. 12]) та особового займенника *you*, що виступає мовним сигналом звертання автора до читача (*Cows have complicated digestive systems, and release large amounts of methane in satisfying belches. It sounds funny, but when you consider herds of hundreds of animals, it adds up!* [Williams 2005, p. 78]). Порухення у підручниках проблемних питань (*Why should you care if most of the world's remaining tropical forests are burned or cleared and converted to savanna within your lifetime?* [Miller 2010, p. 187]) також залучає адресата до активного пошуку рішень, які формують його майбутню фахову компетентність, а прохання авторів до читачів висловлювати критичні зауваження до підручників за допомогою електронного каналу комунікації (*We invite you to contact us and point out any bias, correct any errors you find, and suggest ways to improve this book. Please e-mail your suggestions to Tyler Miller at mtg89@hotmail.com* [Miller 2010, p. xvii]) посилює інтерактивність спілкування у діаді “продуцент-реципієнт”.

Тактика заклику до конкретних дій спрямована на експліцитне заохочення адресата до активної природозахисної діяльності. Вона маніфестується спонукальними конструкціями з різними видами модальних дієслів (*We should strive to create positive CO₂ reduction programs that help people, biodiversity, industry, and the atmosphere* [Williams 2005, p. 87]), дієсловами у наказовому способі (*Purchase dishwashers and laundry machines that minimize water use* [Botkin 2011, p. 383]) та окремими текстовими блоками під заголовком *What can you do?*

Додаткова **тактика пікторальної візуалізації** примушує адресата замислитись над проблемами навколишнього середовища шляхом активізації його наочно-образного мислення через використання у вербальних текстах чорно-білих та кольорових фотографій, малюнків та коміксів, наприклад [Raven 2010, p. 208]:

Використання у філактерах конструкцій із вигуками (*Oh, man!*, *Well*), питальних речень із безпосереднім звертанням до адресата (*You and Ted are thinking of another kid?*), редукованих форм (*we're*, *that's been*), характерних для живої розмовної мови, елементів *питання-відповідь* імітують спонтанний діалог, привертають увагу та інтерес до предмету розмови легко і ненав'язливо.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасний англомовний науково-дидактичний дискурс об'єктивно виокремлюється у межах педагогічного дискурсу як різновиду інституційного, оскільки він володіє такими конститутивними параметрами, як визначена комунікативна мета (передача наукового та професійного знання, спрямована на фахову соціалізацію та галузеву акультурацію адресата), учасники (викладачі і науковці, студенти), які перебувають у статусно-рольових відносинах, хронотоп (чітко окреслений часовим фрагментом і локалізацією в університетах). Специфіка комунікативного призначення науково-дидактичного дискурсу обумовлює його місце на перетині наукової та дидактичної сфер.

Англомовний науково-дидактичний дискурс представлений сукупністю жанрів, які реалізуються крізь три основні канали комунікації: усний (лекція, практичне заняття, лабораторне заняття, індивідуальне заняття викладача зі студентом, семінар, колоквиум, воркшоп, практикум, презентація), письмовий (підручник, навчальний посібник, навчальний довідник, конспект лекцій, роздавальний матеріал, навчальна програма) та електронний (навчальна література в режимі *online*, навчальний сайт, дистанційний курс, віртуальне навчальне середовище).

Науково-дидактичний дискурс у галузі екології адаптує провідні особливості сучасного екологічного дискурсу. Екологічний дискурс – це гібридний феномен, який поєднує в собі ознаки та риси наукового, політичного і рекламного дискурсів. Важливим аспектом цього дискурсу є ідеологічний, спрямований на експліцитну пропаганду екологічних цінностей і формування відповідного суспільного світогляду. Тому провідне комунікативне завдання науково-дидактичного дискурсу у галузі екології – фахова соціалізація адресата, яке спрямоване не лише на підготовку кваліфікованого професіонала, а й на формування активного, переконаного борця за збереження довкілля та екологічні ідеали.

Провідним жанром науково-дидактичного дискурсу у галузі екології є підручник для студентів університетів, який найяскравіше відображає письмові характеристики дискурсу і слугує основним джерелом знань з цієї дисципліни. Для англомовних підручників з екології характерна чітка структурно-смілова організація у вигляді логічного поєднання основного, пояснювального та додаткового текстів і позатекстових компонентів.

Комунікативний вплив на адресата у науково-дидактичному дискурсі в галузі екології здійснюється за допомогою комунікативних стратегій та тактик, представлених комплексом вербальних і невербальних засобів. Комунікативну парадигму цього дискурсу вирізняють дві глобальні стратегії: інтелектуальної орієнтації та емоційного налаштування адресата.

Завдання *стратегії інтелектуальної орієнтації адресата* полягає у збагаченні його раціональним фаховим знанням в галузі екології. Ця стратегія реалізується за допомогою основних та допоміжних тактик. Основними тактиками є тактики інтродукції, дефініції та інтерпретації екологічних понять, раціональної аргументації та апелювання до авторитету. *Тактика інтродукції, дефініції та інтерпретації екологічних понять* реалізується за допомогою термінів – вербальної

основи репрезентації, збереження та передавання професійних знань. *Тактика раціональної аргументації*, необхідна для обґрунтування достовірності презентованого знання шляхом наведення раціональних аргументів, вербалізується за допомогою різних синтаксичних конструкцій, риторичних прийомів та ентими. *Тактика апелювання до авторитету*, спрямована на надання ваги судженням адресанта і уведення адресата у контекст усталених уявлень про сутність екології як науки і професійної сфери, маніфестується крізь використання цитат, посилань, згадування суспільних діячів і організацій, наведення додаткової літератури, висловлення подяки.

Допоміжними тактиками реалізації стратегії інтелектуальної орієнтації адресата є тактика ефективної смислової організації тексту і тактика графічно-видільної візуалізації. *Тактика ефективної смислової організації тексту* забезпечує послідовний, логічний та ефективний у дидактичному плані виклад матеріалу. Вона реалізується за допомогою рубрикації тексту заголовками та комбінування різних видів текстових пасажів. *Тактика графічно-видільної візуалізації*, яка базується на використанні візуально-графічних та видільних компонентів і піктограм, допомагає зосередити увагу адресата на основних моментах викладу матеріалу, подаючи у сконцентрованому, полегшеному для сприйняття вигляді, максимум необхідної змістовно-фактуальної інформації.

Стратегія емоційного налаштування адресата спрямована на здійснення емотивного впливу на читача з метою формування його належних ідеологічних уявлень та психоемоційної підготовки до активних екологічних дій. Основними тактиками реалізації цієї стратегії є тактики створення психологічної напруги, позитивного налаштування адресата, солідарності адресанта й адресата та заклику до конкретних дій.

Тактика створення психологічної напруги орієнтована на посилення негативних емоцій адресата, зокрема тривоги, занепокоєння через проблеми довкілля, роздратування впливом індустріального суспільства. Вона об'єктивується лексемами з пейоративною семантикою, словами і конструкціями з негативними конотаціями та різними стилістико-синтаксичними засобами. *Тактика позитивного налаштування адресата*, навпаки, спрямована на пробудження позитивних емоцій адресата, формування у нього стану захоплення природою та діями, що створюють гармонію довкілля і суспільства. Її репрезентантом є сукупність лексичних, граматичних і синтаксичних засобів та стилістичних прийомів, у тому числі повторів, метафор, словосполучень з метафоричним компонентом *зелений*. Завдання *тактики солідарності адресанта й адресата* полягає у налаштуванні реципієнта на співпрацю, рівноправність та емоційну близькість з продуцентом у розв'язанні болючих екологічних проблем та пошуку шляхів їх подолання. Вживання особових займенників та використання проблемних питань і прямих прохань до читачів веде до експліцитної діалогізації мовлення адресанта, переміщення змодельованої у науково-дидактичному дискурсі ситуації у безпосередню близькість до міжособистісної комунікації у реальному часі і просторі, створення ефекту присутності у ньому реальних комунікантів – автора й читача. *Тактика заклику до конкретних дій* спонукає адресата, шляхом впливу на його психоемоційну сферу, виконати певні екологічні дії. Її вербальною основою є спонукальні конструкції з

модальними дієсловами і дієсловами у наказовому способі та окремі текстові блоки відповідної комунікативно-функціональної спрямованості.

Засоби реалізації допоміжної *тактики пікторальної візуалізації* (фотографії, малюнки, комікси) привертають увагу реципієнта науково-дидактичних текстів до різних проблем, пов'язаних з охороною довкілля, активізують його наочно-образне мислення та емоційні реакції.

Разом обидві комунікативні стратегії фахової соціалізації адресата у науково-дидактичному дискурсі в галузі екології можна розглядати як *єдину стратегічну програму, скеровану на формування предметно-понятійної та мотиваційно-ідеологічної основи ефективної професійної екологічної діяльності студента у майбутньому*. Поєднання цих двох стратегій і тактик їх реалізації в англomовних підручниках з екології є важливою диференційною ознакою науково-дидактичного дискурсу у цій галузі.

Проведене дослідження відкриває перспективи для подальшого вивчення науково-дидактичного дискурсу у галузі екології, зокрема особливостей його усних та електронних жанрів. Майбутні розвідки можуть бути також спрямовані на дослідження науково-дидактичного дискурсу в інших галузях, у тому числі у компаративному аспекті. Перспективними видаються і зіставні дослідження англomовного та україномовного науково-дидактичних дискурсів на базі усних та письмових текстів з екології, які дозволять виявити їхні універсальні та культурно-специфічні ознаки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сологуб Л. В. Мовна реалізація тактики вияву солідарності адресанта і адресата у науково-дидактичному дискурсі / Л. В. Сологуб // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: Серія “Філологічні науки. Мовознавство”. – 2015. – Випуск 3. – С. 268–272.
2. Сологуб Л. В. Дискурсивні маркери англійських екологічних науково-дидактичних текстів / Л. В. Сологуб // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – №27. – С. 205–207.
3. Сологуб Л. В. Особливості творення англійських екологічних термінів / Л. В. Сологуб // Філологічні студії. – 2004. – № 2 (26). – С. 232–238.
4. Сологуб Л. В. Семантико-структурні особливості англійських заголовків науково-дидактичних текстів у галузі екології / Л. В. Сологуб // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. – 2012. – № 29. – С. 205–208.
5. Сологуб Л. В. Синтаксичні та семантико-стилістичні особливості заголовків у підручниках (на матеріалі сучасних англomовних екологічних підручників) / Л. В. Сологуб // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка: Філологічні науки. – 2008. – Вип. 75 (3). – С. 241–243.
6. Solohub L. The Interaction of visual and verbal components in comics in the English textbooks on ecology [Electronic resource] / L. Solohub // SocioBrains. International

Scientific Online Journal. – Sept. 2015. – Iss. 13. – P. 12–17. – Mode of access: www.sociobrain.com

7. Сологуб Л. В. Научно-дидактический дискурс: конститутивные параметры [Электронный ресурс] / Л. В. Сологуб // Филология и литературоведение. – 2015. – № 5. – Режим доступа: <http://philology.snauka.ru/2015/05/1436>.

8. Сологуб Л. В. Роль комунікативних стратегій і тактик у сучасній лінгвістиці / Л. В. Сологуб // Zbiór raportów naukowych “KNOWLEDGE SOCIETY” (30.10.2014–31.10.2014). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. “Diamond trading tour”, 2014. – С. 28–33.

9. Сологуб Л. В. Мовні особливості візуальних елементів у сучасних підручниках із навколишнього середовища / Л. В. Сологуб // Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. праць. – 2008. – Спецвипуск 2. – С. 150–158.

10. Сологуб Л. В. Моделі міжособистісного метадискурсу у науково-дидактичних екологічних текстах / Л. В. Сологуб // Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі: зб. наук. праць / За ред. В. Т. Сулима, С. Н. Денисенко. Ч. 1. Лінгвостилістика. Лексична семантика. Фразеологія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – С. 355–357.

11. Сологуб Л. В. *Текст і дискурс*: до проблеми співвідношення центральних понять сучасної лінгвістики / Л. В. Сологуб // Актуальні проблеми менталінгвістики. – 2001. – Ч. 1. – С. 113–116.

12. Solohub L. Language means of expressing ecological ideology / L. Solohub // Fifth Brno Conference on Linguistics Studies in English “English as the lingua franca of the modern world: new challenges for academia” (Sept. 17-18, 2012, Brno): Book of Abstracts. – Brno: Masaryk University, 2012. – P. 28.

13. Solohub L. Expressing intellectual and emotional strategies in academic discourse (on the basis of textbooks on ecology) / L. Solohub // Abstracts of 10th Brno Conference of English, American and Canadian Studies (Febr. 5-7, 2015, Brno): Book of Abstracts. – Brno: Masaryk University, 2015. – P. 107.

14. Сологуб Л. В. Засоби створення тактики психологічної напруги в англomовних підручниках із охорони навколишнього середовища / Л. В. Сологуб // Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов національного університету імені Івана Франка за 2013 рік (5-6 лютого 2014 р.). – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – С. 79.

15. Сологуб Л. В. Жанри науково-дидактичної комунікації / Л. В. Сологуб // Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов національного університету імені Івана Франка за 2011 рік (4-5 лютого 2012 р.). – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 89.

16. Сологуб Л. В. Major features of ecological discourse / Л. В. Сологуб // II Міжнародна науково-методична конференція “Навчання англomовної академічної комунікації в Україні та у світі: проблеми і перспективи” (18-19 листопада 2011 р., Львів): Програма та тези доповідей. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 155.

АНОТАЦІЯ

Сологуб Л. В. Комунікативні стратегії фахової соціалізації адресата у науково-дидактичному дискурсі (на матеріалі сучасних англомовних підручників з екології). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2015.

Дисертація присвячена аналізу та мовностилістичному опису комунікативних стратегій і тактик фахової соціалізації адресата в сучасному англомовному науково-дидактичному дискурсі у галузі екології. Аналіз науково-дидактичного дискурсу на основі комунікативно-прагматичного підходу дозволив визначити його місце в межах педагогічного дискурсу як різновиду інституційного, а також окреслити основні конститутивні параметри і особливості жанрової стратифікації. З урахуванням комунікативної мети адресанта визначено та концептуалізовано дві глобальні комунікативні стратегії англомовного науково-дидактичного дискурсу в галузі екології: інтелектуальної орієнтації та емоційного налаштування адресата. Поєднання цих двох стратегій і тактик їх реалізації в англомовних підручниках є важливою диференційною ознакою цього дискурсу.

Аналіз стратегій у досліджуваному дискурсі, основних і допоміжних тактик, що їх імплементують, вербальних і невербальних засобів їх маніфестації дозволив окреслити єдину стратегічну програму фахової соціалізації адресата, яка ґрунтується на взаємодії комунікативної спрямованості науково-дидактичного дискурсу та ідеологічного компонента екологічного дискурсу і скерована на формування предметно-понятійної та мотиваційно-ідеологічної основи ефективної професійної екологічної діяльності адресата.

Ключові слова: дискурс, інституційний дискурс, науково-дидактичний дискурс, екологічний дискурс, жанр, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, адресант, адресат.

АННОТАЦИЯ

Сологуб Л. В. Коммуникативные стратегии профессиональной социализации адресата в научно-дидактическом дискурсе (на материале современных англоязычных учебников по экологии). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2015.

Диссертация посвящена анализу и лингвостилистическому описанию коммуникативных стратегий и тактик профессиональной социализации адресата в научно-дидактическом дискурсе в сфере экологии. Анализ научно-дидактического дискурса на основе коммуникативно-прагматического подхода позволил определить его место в рамках педагогического дискурса как вида институционального, а также выделить основные конститутивные параметры и особенности жанровой стратификации. С учётом коммуникативной цели адресанта выявлены и

концептуализированы две глобальные коммуникативные стратегии англоязычного научно-дидактического дискурса в сфере экологии: интеллектуальной ориентации и эмоционального настраивания адресата. Совокупность этих двух стратегий и тактик их реализации в англоязычных учебниках является важным дифференциальным признаком этого дискурса.

Анализ стратегий данного дискурса, их основных и вспомогательных тактик вербальных и невербальных способов их манифестации позволил выделить единую стратегическую программу профессиональной социализации адресата, которая построена на взаимодействии коммуникативной направленности научно-дидактического дискурса и идеологического компонента экологического дискурса и направлена на формирование предметно-понятийной и мотивационно-идеологической основы эффективной экологической деятельности адресата.

Ключевые слова: дискурс, институциональный дискурс, научно-дидактический дискурс, экологический дискурс, жанр, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, адресант, адресат.

ABSTRACT

Solohub L. V. Communicative Strategies of Addressee's Professional Socialization in the Scientific-Didactic Discourse. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology: speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – The Ivan Franko National University of L'viv, L'viv, 2015.

The thesis focuses on main communicative strategies and tactics of present-day English scientific didactic discourse from the perspective of their influence on the addressee. The analysis framed by the communicative-pragmatic approach has allowed us to specify the place of the English scientific didactic discourse in the field of ecology within pedagogical discourse as institutional, to determine its main constitutive parameters and genre structure and to reveal and conceptualize the main strategies and tactics of the addresser. The dissertation suggests theoretical and practical perspectives and directions for future research.

Since scientific didactic discourse in the field of ecology comprises the features of scientific, didactic and ecological discourses, its communicative purpose is twofold: to provide professional knowledge to the addressees and to shape their eco-friendly attitudes towards environment. The participants of the analysed discourse are scientists or lecturers (addressers) and university students majoring in ecology (addressees). The relationship between the addressers and addressees is considered within institutional mode, where the value of appropriate context, including the rules and conventions (linguistic, professional and social) that govern the use of language in institutional settings, is taken into consideration.

The scientific didactic discourse is represented by a wide range of genres, which can be roughly classified into three groups: oral, written and electronic. The research is based on the analysis of English textbooks on ecology, which are generally recognized as a well-established genre serving its communicative purpose of a repository of disciplinary knowledge and characterized by the clear structure which logically combines main, explanatory and additional texts and non-textual elements.

The key issues of the research are strategic choices made by the addressers of English scientific didactic discourse in the field of ecology in order to implement their communicative intentions. The analysis resulted in singling out two communicative strategies employed in this type of discourse, namely, the strategy of intellectual orientation which appeals to the recipient's intellect, and the strategy of emotional tuning which appeals to the recipient's emotions. The strategies are implemented through a number of tactics represented by various verbal and visual elements. The combination of the analysed strategies and tactics of English scientific didactic discourse in the field of ecology is its main differential characteristics which represents a unique strategic program of the addressee's professional socialization and acculturation based on the combination of communicative orientation of scientific didactic discourse and ideological component of ecological discourse.

Key words: discourse, institutional discourse, scientific didactic discourse, ecological discourse, genre, communicative strategy, communicative tactics, addresser, addressee.